

Gemeente Gemert-Bakel Uitkomsten controle en overige informatie 2013

Rapportage aan de gemeenteraad

Building a better
working world

Gemeenteraad van de gemeente Gemert-Bakel
Postbus 10000
5420 DA GEMERT

Eindhoven, 27 mei 2014

9K4DJZ/BS/kys/29355862

Behandeld door:
drs. B. Smeenk RA

Uitkomsten controle en overige informatie 2013

Geachte leden van de raad,

Het doet ons genoegen u verslag uit te brengen omtrent de uitkomsten van onze accountantscontrole van de jaarrekening van de gemeente Gemert-Bakel.

Wij willen u over de volgende onderwerpen informeren:

- ▶ Uitkomsten jaarrekeningcontrole
- ▶ Kwaliteit beheersorganisatie
- ▶ Onafhankelijkheid en controleproces

Wij hebben de kernpunten van ons verslag opgenomen in het hoofdstuk *Kernpunten*.

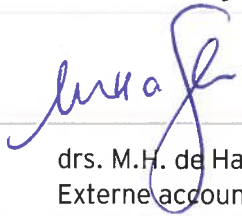
Onze controle is gericht op het vormen van een oordeel omtrent de jaarrekening over 2013. Bij de uitvoering van onze controle ondervinden wij de volledige medewerking en ondersteuning van de medewerkers van de gemeente Gemert-Bakel.

De mogelijkheid om een open en eerlijke dialoog met u als lid van de gemeenteraad te voeren, vormt een essentieel onderdeel van het controleproces, evenals van de algehele corporate governance. Wij waarderen deze mogelijkheid om de inzichten die uit onze controle voortkomen met u te kunnen delen.

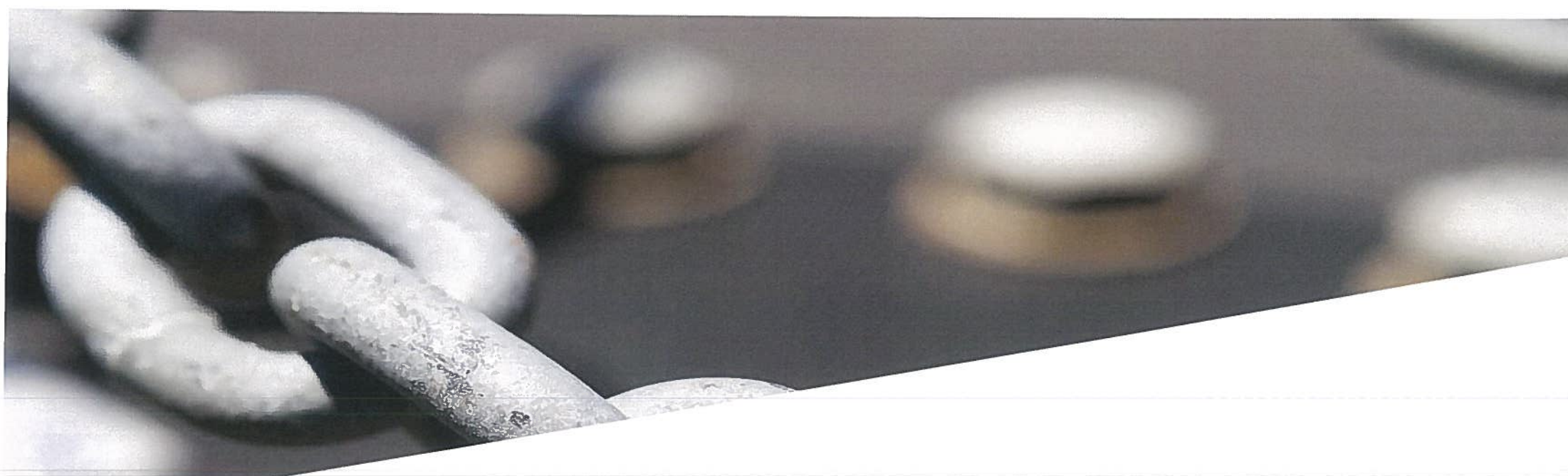
De controlebevindingen zijn d.d. 12 mei jl. besproken met onder andere de portefeuillehouder financiën, de gemeentesecretaris en de concerncontroller. Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Gemert-Bakel.

Wij stellen het op prijs een en ander persoonlijk toe te lichten of eventuele vragen omtrent deze of andere met de controle verband houdende zaken te beantwoorden.

Hoogachtend,
Ernst & Young Accountants LLP

drs. M.H. de Hair RA
Externe accountant

Inhoudsopgave

Kernpunten	4	Onafhankelijkheid en controleproces	30
Kernpunten uit onze rapportage	5	Onafhankelijkheid	31
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	9	Ons controleproces	32
Conclusie van de controle	10	Bijlage	
Onze analyse van het resultaat 2013	13	SiSa-bijlage	
Grondslagen van financiële verslaggeving	16		
Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle	18	Totaal aantal pagina's in dit rapport: 37	
Kwaliteit beheersorganisatie	26		
Interne beheersmaatregelen	27		
Rechtmatigheidsbeheer	28		

Kernpunten

Kernpunten uit onze rapportage

Pagina 5

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat		
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Conclusie van onze controle	Er resteren nog een aantal ongecorrigeerde controleverschillen voor de jaarrekening 2013. Deze controleverschillen zijn in totaliteit niet materieel voor het <i>getrouwe beeld</i> van de jaarrekening. Wij zijn dan ook voornemens 3 juni 2014 een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2013 met betrekking tot de getrouwheid.
	Getrouwheids- oordeel goedkeurend	Dit betekent dat het jaarverslag en de jaarrekening 2013 zijn ingericht in overeenstemming met het BBV en de in de jaarrekening opgenomen balans en toelichting en rekening van baten en lasten een getrouwe weergave zijn van de financiële positie en baten en lasten van de gemeente Gemert-Bakel.
	Rechtmatigheids- oordeel afkeurend	Wij zijn voornemens om op 3 juni 2014 bij de jaarrekening van de gemeente Gemert-Bakel een afkeurende verklaring afgegeven met betrekking tot de rechtmatigheid. Wij hebben geconstateerd dat de gemeente Gemert-Bakel investeringsverplichtingen is aangegaan voor een bedrag ter hoogte van € 3.625.000. De hieraan ten grondslag gelegen opdracht is niet volgens de juiste procedures in de Europese aanbestedingswet en regelgeving gegund.
	Toelichtende paragraaf	De financiële positie van de gemeente Gemert-Bakel blijft zeer fragiel. De toelichtende paragraaf bij onze verklaring betreft een toelichting in onze controleverklaring, welke geen afbreuk doet aan ons oordeel. Deze paragraaf, welke wij voorgaande jaren ook opgenomen hebben, is bedoeld om de gebruiker van de jaarrekening te wijzen op een toelichting in de jaarstukken zelf. Voor uw jaarstukken betreft dit de toelichting omtrent de financiële risico's en de koppeling tussen deze risico's en de ontoereikend aanwezige weerstandscapaciteit, welke zijn opgenomen op pagina 139 van de jaarstukken. In uw jaarverslag is hier ook verder op ingegaan in de paragraaf <i>Weerstandsvormogen</i> op pagina 59 tot en met 68.
	Geen bevindingen ten aanzien van de SiSa-bijlage	Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de <i>Nota verwachtingen accountantscontrole 2013</i> . Op grond van ons onderzoek hebben wij bij uw specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.

Kernpunten uit onze rapportage

Pagina 6

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat		
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Belangrijkste controleverschillen	In het hoofdstuk <i>Conclusie van de controle</i> is een overzicht opgenomen van de door ons geconstateerde controleverschillen, welke de rapporteringstolerantie overschrijden. Wij constateren een tweetal rechtmatigheidsfouten. Enerzijds zijn bij een aanbestedingstraject de Europese aanbestedingsvoorwaarden niet op een juiste wijze nageleefd, wat leidt tot onrechtmatige inkopen ter hoogte van € 3.625.000. Daarnaast zijn een drietal investeringskredieten overschreden wat heeft geleid tot een onrechtmatigheid ter hoogte van € 115.000.
	Belangrijke voorwaarde: ongewijzigde vaststelling	Wij zijn er bij ons oordeel van uitgegaan dat de raad de nu overlegde jaarrekening ongewijzigd vaststelt. Indien er nog wijzigingen worden aangebracht in de definitieve vorm van de jaarrekening dienen wij deze te beoordelen alvorens onze controleverklaring hierbij mag worden opgenomen.
	Algemeen financieel beleid	De gemeente Gemert-Bakel heeft een zeer fragiele financiële positie, haar vermogenspositie ligt in verhouding tot andere gemeenten fors lager dan gemiddeld. Het boekjaar 2013 is weliswaar afgesloten met een voordelig resultaat na bestemming ter hoogte van € 0,3 miljoen, het vermogen is vanwege de onttrekkingen aan de reserves ten behoeve van de ingezette reorganisatie en de aanvullende voorzieningen binnen het grondbedrijf met € 1,9 miljoen gedaald. Gezien de risico's uit hoofde van het grondbedrijf en de komende rijksdecentralisaties is het van cruciaal belang om het weerstandsvermogen te versterken. Vanaf pagina 13 gaan we nader in op uw financiële positie.
Bestuurlijke aandachtspunten	Onze visie op 2014	Onze controle heeft geresulteerd in de controleverklaring bij de jaarrekening 2013. Naast onze certificerende functie hebben wij, vanuit onze natuurlijke adviesfunctie, de gemeente Gemert-Bakel het afgelopen jaar over tal van onderwerpen geïnformeerd. Voor het komende jaar vinden wij het, gelet op het voorgaande, belangrijk dat de gemeente Gemert-Bakel prioriteit geeft aan de volgende onderwerpen/bevindingen/adviezen.

Kernpunten uit onze rapportage

Pagina 7

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat		
Bestuurlijke aandachtspunten	Financiële positie	De vermogenspositie van de gemeente Gemert-Bakel blijft zeer zorgwekkend. In dit verslag hebben wij onze nadrukkelijke zorg ten aanzien van uw financiële positie verwoord. De organisatie is hiervan bewust en is druk doende met de uitvoering van het herstelplan. Wij achten het zorg om structureel tot een verbetering van uw vermogenspositie te komen door een strikte uitvoering en monitoring van het herstelplan. Dit belang, zeker gezien de afgenomen vermogenspositie en de urgentie, achten wij van een dergelijke omvang, dat wij het noodzakelijk achten om de toelichtende paragraaf in de controleverklaring op te nemen.
		Met het vaststellen van de sluitende begroting zijn fors ingrijpende bezuinigingen genomen. Vanwege de afwaarderingen binnen het grondbedrijf is er binnen de algemene reserve een negatieve reserve ter hoogte van € 11,7 miljoen ontstaan. Deze reserve dient op basis van de instructie van de provincie de komende jaren aangezuiverd te worden naar € 0. Gezien de nog spelende risico's binnen het grondbedrijf en de overige risico's binnen de gemeente blijft het zorg uw vermogenspositie te versterken en sober te zijn in uw beleid.
	Grondexploitaties	Ondanks het feit dat er hele kleine tekenen van herstel in de woningmarkt waar te nemen zijn, blijven gemeenten problemen ondervinden van de stagnatie in de vastgoed en woningmarkt. Uw gemeente heeft voor € 35,9 miljoen aan grondexploitaties op haar balans geactiveerd. Wij hebben tijdens onze controle vastgesteld dat deze waardering juist is, maar wel onzekerheden bevat. Wij benadrukken dat gezien deze onzekerheden in de markt en de project specifieke risico's het noodzakelijk blijft om de grondexploitaties zeer nauwgezet te blijven volgen. Voor de gemeente Gemert-Bakel spelen dergelijke risico's met name voor de projecten Nazareth, De Mortel Zuidrand, Handel Kalkhoven en Keizersberg. Vanaf pagina 17 gaan wij nader in op uw grondpositie.

Kernpunten uit onze rapportage

Pagina 8

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat		
Bestuurlijke aandachtspunten	Nieuwe taken	Komend jaar komen er een groot aantal nieuwe rijkstaken (Jeugdwet, Participatiewet, WMO/AWBZ) op uw gemeente af. U pakt deze ontwikkelingen in Peelregio verband op. Enerzijds moet aan deze zaken organisatorisch vorm gegeven worden, anderzijds moet hier een initiële begroting voor opgesteld worden. Iets wat zeker in de eerste jaren haar vorm moet krijgen en waarmee risico's samenhangen. Wij constateren dat de gemeente Gemert-Bakel beleidsinhoudelijk op koers ligt, maar dat de bedrijfsvoering nog uw specifieke aandacht behoeft. Wij adviseren u op korte termijn de initiële begroting op te stellen, zodat tijdig beeld ontstaat of de taken binnen de over te hevelen rijksmiddelen kunnen worden uitgevoerd in 2015 en verder. Ook adviseren wij u de informatievoorziening, fiscaliteit en dienstverleningsconcept te betrekken in uw programmaplan. Voor een nadere invulling van onze adviezen verwijzen wij u graag naar de mede door ons, in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, opgestelde <i>handreiking financiën decentralisaties</i>.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Conclusie van de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Controleverklaring

Wij verstrekken een controleverklaring bij de jaarrekening van de gemeente Gemert-Bakel over het boekjaar geëindigd op 31 december 2013. In deze verklaring bevestigen wij dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2013 als van de activa en passiva per 31 december 2013 in overeenstemming met het *Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten* (BBV) en de Beleidsregels toepassing Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector (WNT).

In de toelichtende paragraaf in de verklaring vestigen wij de aandacht van de gebruiker van de jaarrekening op de toelichting op de vermogenspositie in de jaarrekening (pagina 139). In deze toelichting is de onzekerheid ten aanzien van de financiële positie van de gemeente Gemert-Bakel, als gevolg van de tekorten in het weerstandsvermogen, nader uiteengezet. Deze situatie doet geen afbreuk aan ons oordeel.

Voorts zijn wij van oordeel dat, vanwege het belang van de onjuist gevolgde inkoopprocedure, zoals toegelicht op pagina 23 van dit verslag, de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2013 in alle van materieel belang zijnde aspecten niet rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting, de relevante wet- en regelgeving en de *Beleidsregels toepassing WNT*.

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013*. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij uw specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.

De jaarrekening en het jaarverslag dienen te worden opgemaakt in overeenstemming met het BBV. Wij hebben vastgesteld dat de jaarrekening 2013 van uw gemeente geen materiële afwijkingen vertoont ten opzichte van de voorschriften van het BBV.

Daarnaast is door ons nagegaan of het jaarverslag de minimale wettelijk voorgeschreven informatie bevat en of de inhoud van dit verslag geen tegenstrijdigheden bevat met de door ons gecontroleerde jaarrekening. Wij hebben vastgesteld dat de inhoud van het jaarverslag niet strijdig is met de jaarrekening.

Wij zijn er bij ons oordeel van uitgegaan dat de raad de nu overlegde jaarrekening ongewijzigd vaststelt. Indien er nog wijzigingen worden aangebracht in de definitieve vorm van de jaarrekening dienen wij deze te beoordelen alvorens onze controleverklaring hierbij mag worden opgenomen.

Conclusie van de controle

Pagina 11

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Controleverschillen

Tijdens onze controle inventariseren wij verschillen tussen enerzijds bedragen, classificaties, presentatie en toelichting van jaarrekeningposten die de gemeente heeft opgenomen of gerapporteerd en anderzijds bedragen, classificaties, presentatie of toelichting zoals die naar onze mening in overeenstemming met het BBV dienen te worden opgenomen of gerapporteerd. Onderstaand is een overzicht van de materiële verschillen opgenomen, die zijn geconstateerd tijdens onze controle en welke zijn aangepast door het college. Wij hebben geëvalueerd in hoeverre onderstaande verschillen voortkomen uit een tekortkoming in de interne beheersing. Tevens is een overzicht opgenomen van de onjuistheden die wij tot aan de datum van dit verslag hebben signaleerd en niet door de gemeente zijn gecorrigeerd. Daarnaast zijn eventuele rechtmatigheidsfouten in dit overzicht opgenomen.

Gecorrigeerde verschillen		
Post/omschrijving verschil	Bedrag in €	Effect van deze constatering op de interne beheersing
Ontoereikendheid voorziening wethouderspensioenen, voor nadere toelichting verwijzen wij naar pagina 22 van dit verslag	458.000 nadelig	Alle door ons geconstateerde correcties hebben betrekking op incidentele boekingen die binnen het afsluitproces van het boekjaar hebben plaatsgevonden. Wij constateren, gezien de hoogte en het aantal van de correcties, dat de verwerking van incidentele boekingen binnen het afsluitproces voor verbetering vatbaar is. Wij vragen daarbij met name om een tijdige analyse van de waardering van de activa en de toereikendheid van de voorzieningen zoals ook reeds opgenomen in onze managementletter.
Voorziening ten aanzien van risico's uit hoofde van de financiering van de Golfbaan Stippelberg, voor nadere toelichting verwijzen wij naar pagina 24 van dit verslag	600.000 nadelig	
Afwaardering materiële vaste activa naar lagere marktwaarde	105.000 nadelig	
Opgenomen te betalen bedragen opleidingsbudget, deze opgenomen verplichting dient via de budgetoverheveling te lopen daar er feitelijk nog geen sprake van een daadwerkelijke verplichting is	157.000 voordelig	
Niet bestede middelen participatiebudget door Atlant, op basis van de eindverantwoording van Atlant bleek € 88.000 niet besteed te zijn	81.000 voordelig	
Ontoereikendheid voorziening juridische procedures	111.000 nadelig	
Ontoereikendheid voorziening wachtgeld	46.000 nadelig	
Overtoreikendheid voorziening WW-verplichtingen	115.000 voordelig	
Diverse correcties binnen grondexploitatie	Per saldo 5.000 voordelig	

Conclusie van de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onderstaand is het overzicht met ongecorrigeerde controleverschillen opgenomen dat is verstrekt aan het college en als bijlage bij de *Bevestiging bij de jaarrekening* is gevoegd. Wij hebben de ongecorrigeerde verschillen met het college besproken. Wij zijn van mening dat verschillen zoveel mogelijk door het college moeten worden gecorrigeerd, echter wij kunnen instemmen met de overwegingen van het college om deze verschillen niet te corrigeren, aangezien deze bedragen niet materieel zijn voor het inzicht van de jaarrekening. De geconstateerde fouten ten aanzien van de rechtmatigheid zijn niet door het college te corrigeren. De geconstateerde fouten ten aanzien van de getrouwheid van de jaarrekening ter hoogte van € 0 en onzekerheden ter hoogte van € 0 zijn lager dan de door u vastgestelde controletolerantie van respectievelijk € 752.000 en € 2.256.000. De geconstateerde fouten ten aanzien van de rechtmatigheid van de jaarrekening ter hoogte van € 3.740.000 en de onzekerheden ter hoogte van € 0 zijn echter hoger dan de door u vastgestelde controletolerantie van respectievelijk € 752.000 en € 2.256.000. Dit heeft derhalve geleid tot een afkeurende controleverklaring ten aanzien van het rechtmatigheidsaspect van de jaarrekening.

De kwalitatieve factoren die hierbij in overweging zijn genomen, zijn:

- ▶ het effect op het resultaat voor en na bestemming;
- ▶ het effect op de balansposten, inclusief het eigen vermogen;
- ▶ het effect op significante toelichtingen, individuele items, sub totaal of totaal in de jaarrekening.

Wij lichten de ongecorrigeerde verschillen nader toe.

Ongecorrigeerde verschillen			
Post/omschrijving van de toelichting	Effect op het eigen vermogen van de gemeente	Effect op het rechtmatigheidsoordeel bij de jaarrekening	Referentie in dit verslag
Onrechtmatige aanbesteding	geen	€ 3.625.000	Pagina 23
Kredietoverschrijdingen	geen	€ 115.000	Pagina 23

Onze analyse van het resultaat 2013

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Voordelig resultaat na bestemming nader besproken

Het saldo van baten en lasten (na bestemming) over het jaar 2013 bedraagt € 300.000 voordelig ten opzichte van een begroot saldo van € 0. De jaarrekening 2012 sloot met een voordelig saldo van € 1.409.000.

Het resultaat over 2013 ten opzichte van de (gewijzigde) begroting kan als volgt worden weergegeven.

Bedragen x € 1.000	Primitieve begroting	Gewijzigde begroting	Rekening 2013	Afwijking t.o.v. gewijzigde begroting
Totale lasten	66.480	67.566	68.255	(689)
Totale baten	67.466	65.516	66.309	793
Resultaat vóór bestemming	986	(2.050)	(1.946)	104
Mutaties in reserve	986	2.050	2.246	196
Resultaat na bestemming	0	0	300	300

Begrotingsbeheer

Uit voorgaande opstelling blijken zowel vóór als na bestemming afwijkingen ten opzichte van de (gewijzigde) begroting, voortkomend uit zowel voor- als nadelen. In de programmaverantwoording worden de afwijkingen besproken en toegelicht.

In de primaire begroting was het uitgangspunt € 1,0 miljoen toe te voegen aan de vermogenspositie van de gemeente, uiteindelijk is € 2,2 miljoen onttrokken. Gedurende het jaar heeft u besloten de lasten samenhangend met de ingezette reorganisatie ter hoogte van € 2,2 miljoen deels te dekken uit de reserves (€ 0,9 miljoen) en de verliezen binnen het grondbedrijf (€ 1,8 miljoen) worden vanwege de gesloten circuit systematiek ook onttrokken uit de reserves.

De belangrijkste afwijkingen ten opzichte van begroting zijn toegelicht in de programmaverantwoording en op pagina 3 en 4 van de inleiding. Daarbij vallen met name de volgende afwijkingen op:

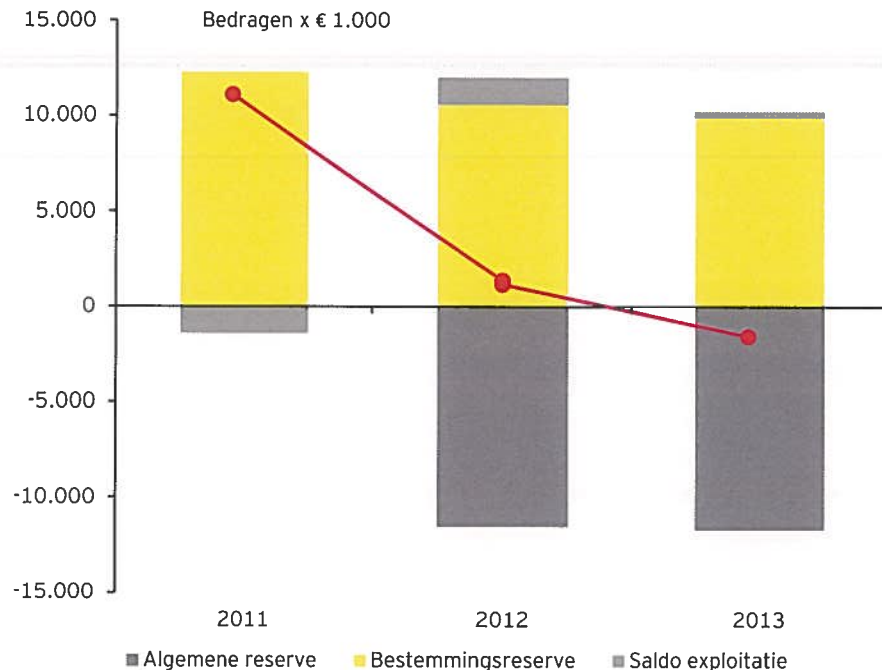
- ▶ Resultaat uit de Zerobudgetting (€ 651.000). In het kader van de bezuinigingen is twee jaar geleden het zerobudgettingprogramma ingevoerd, waarbij budgetten worden bevroren en waar nodig niet benut.
- ▶ Nadeel als gevolg van de risicovoorziening voor de oninbaarheid van de betalingsregeling met Stichting Golfbaan Stippelberg (€ 600.000).
- ▶ Voordeel op het personeelsbudget als gevolg van onder andere eerdere uitstroom (€ 525.000).
- ▶ Nadeel als gevolg van de hogere dotatie voorziening pensioenen wethouders (€ 458.000)
- ▶ Nadeel als gevolg van een hogere aanvulling van de voorziening wachtgeld voormalige bestuurders en voorziening juridische procedures (€ 432.000).
- ▶ Voordeel op de btw-verrekening in voorgaande jaren onder andere als gevolg van andere mengpercentages (€ 398.000).
- ▶ Winstuitkering Atlant Groep (€ 241.000).

Onze analyse van het resultaat 2013

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Eigen vermogen neemt af en is zorgwekkend

Het eigen vermogen, inclusief het resultaat na bestemming, bedraagt per jaareinde 2013 volgens de jaarrekening € 1.432.000 negatief. Onderstaande grafiek laat enerzijds de samenstelling van het vermogen zien en geeft daarnaast (rode lijn) de ontwikkeling op totaalniveau vanaf 2011 weer.

Per saldo is gedurende 2013 € 2.246.000 onttrokken aan de reserves. Deze onttrekking (ten gunste van het resultaat) vormt samen met het resultaat voor bestemming (€ 1.946.000 negatief) het resultaat na bestemming van € 300.000 positief.

Van de totale reservepositie ter hoogte van € 1,7 miljoen negatief is € 11,7 miljoen opgenomen als negatieve algemene vrije reserve. Het saldo van deze negatieve reserve is ten opzichte van 2012 verslechterd met € 0,2 miljoen. Deze verslechtering reflecteert enerzijds het negatieve resultaat binnen het grondbedrijf als gevolg van de aanhoudende crisis ter hoogte van € 1,8 miljoen en anderzijds de eenmalige lasten aangaande de ingezette reorganisatie ter hoogte van € 0,9 miljoen. Daarnaast is het jaarrekeningresultaat 2012 deels gestort in de algemene reserve (€ 1,2 miljoen) en is de met de provincie overeengekomen aanzuivering van het negatieve vermogen ter hoogte van € 1,1 miljoen conform begroting gestort.

Solvabiliteit

De totale vermogenspositie wordt onder andere tot uitdrukking gebracht door middel van het solvabiliteitspercentage. Dit percentage wordt bepaald door het eigen vermogen te delen door het balanstotaal. Het huidige solvabiliteitspercentage voor uw gemeente bedraagt -0,8% (2012: 0,3%). Volgens het CBS bedroeg het landelijke gemiddelde over 2012 33%. Uw solvabiliteit ligt beduidend lager, het blijft derhalve zorg om op korte termijn tot verdere vermogensherstel te komen.

Financiering

In 2013 heeft u een langlopende lening afgesloten voor een totaalbedrag van € 15,0 miljoen. Deze lening heeft voor een groot deel betrekking op de reguliere herfinanciering van aflossingen € 11,6 miljoen. De aangetrokken lening heeft een looptijd van 15 jaar en een rentepercentage van 2,395%, waardoor de gemiddelde rente daalt. Voor een nadere beschouwing ten aanzien van uw financieringspositie verwijzen wij u naar de paragraaf *Financiering* van de jaarrekening 2013.

Onze analyse van het resultaat 2013

Pagina 15

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Overschrijding kasgeldlimiet

Zoals blijkt uit de paragraaf *Financiering* heeft u in de eerste twee kwartalen 2013 het kasgeldlimiet overschreden. Indien het kasgeldlimiet wordt overschreden is er sprake van een formele onrechtmatigheid. Vorig jaar constateerden wij dat naar aanleiding van overschrijdingen in 2012 u in het laatste kwartaal van 2012 een plan van aanpak diende op te stellen om in de toekomst wel te voldoen aan de kasgeldlimiet. U heeft pas in het derde kwartaal 2013 hier actie op ondernomen door een nieuwe langlopende financiering aan te gaan. Als uw accountant dienen wij van deze formele onrechtmatigheid melding te maken in ons verslag, wat wij hierbij hebben gedaan. Formeel in de zin van het feit dat er geen financiële consequenties aan verbonden zijn.

Risicobeheersing

In het jaarverslag is onder andere de paragraaf *Weerstandsvermogen* en risicobeheersing opgenomen, welke informatie bevat over de weerstandscapaciteit, de risico's en het beleid dat hieromtrent gedurende 2013 is gevoerd. Ten aanzien van deze paragraaf constateren wij dat deze paragraaf van voldoende kwaliteit is. Zoals eerder geconstateerd heeft u geen weerstandsvermogen meer, gezien het feit dat uw algemene reserves negatief zijn. Uw gemeente beschikt op dit moment daarmee over een negatieve weerstandscapaciteit. Dit betekent in principe dat geen enkele financiële tegenvaller kan worden opgevangen.

Op basis van uw risico-inschatting zou u echter tenminste € 10,0 miljoen (2012: € 9,1 miljoen) aan weerstandsvermogen moeten hebben. Ten opzichte van voorgaand jaar zijn de risico's binnen het grondbedrijf gedaald als gevolg van de getroffen verliesvoorzieningen.

De belangrijkste risico's, welke worden onderkend zijn veelal incidenteel en betreffen:

- ▶ Grondexploitatie.
- ▶ Planschadeclaims als gevolg van de plattelandsontwikkeling.
- ▶ Aanvullende dotatie voorziening wethouderspensioenen als gevolg van de huidige boekhoudsystematiek.

Naast deze bovenstaande incidentele risico's spelen de volgende belangrijke structurele risico's:

- ▶ Decentralisatie taken rijksoverheid.
- ▶ Korting op de bijdrage vanuit het gemeentefonds.

Risico ten aanzien van Attero

De Brabantse gemeenten hebben een langdurig contract voor de verwerking van restafval met Attero. In het contract is afgesproken dat de Brabantse gemeenten een aanleververplichting van 510.000 ton op jaarbasis hebben. In verband met de invoering van Diftar bij een aantal gemeenten voldoen de Brabantse gemeenten vanaf 2011 niet meer aan deze minimale leverplicht en lopen het contractuele risico op een boete. Gezien het feit dat een dergelijke boete op dit moment nog niet is opgelegd heeft de gemeente besloten nog geen voorziening te treffen voor een mogelijk risico. Eventuele boetes worden vanuit de reserve afvalstoffenheffing gedekt, aangezien het hier om het ophalen van huishoudelijk afval gaat. Wij kunnen op dit moment instemmen met het standpunt van het college.

Aanvaardbaarheid van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Naar onze mening zijn de door het college gekozen waarderingsgrondslagen aanvaardbaar en consistent toegepast met betrekking tot de significante jaarrekeningposten en bijzondere transacties. Dit geldt tevens voor het tijdstip waarop die transacties hebben plaatsgevonden, de periode waarin zij zijn verantwoord en de desbetreffende toelichtingen in de jaarrekening.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Schattingsprocessen binnen de jaarrekening

Het college van burgemeester en wethouders is verantwoordelijk voor het maken van schattingen bij het opmaken van de jaarrekening. Als accountant van de raad beoordelen wij deze door het college gemaakte schattingen. Wel hebben wij een beschouwing ten aanzien van de belangrijkste schattingen opgenomen. Daarbij merken wij op dat de gesignaleerde sensitiviteit met name door externe omstandigheden wordt veroorzaakt en daarmee slechts in beperkte mate beïnvloedbaar zijn.

Sensitiviteit schattingen hoog, door onzekere (externe) omstandigheden

Sensitiviteit schattingen is gemiddeld

Sensitiviteit schattingen ligt laag

Belangrijke schattingen	Beoordeling 2012	Beoordeling 2013	Toelichting
Waardering grond en gebouwen inclusief afschrijvingen			De schatting betreft het inschatten van de levensduur wat de basis vormt voor de afschrijvingen. De gemeente heeft een beperkte vastgoedportefeuille. Op deze portefeuille is in 2013 een afwaardering naar lagere marktwaarde doorgevoerd. Ten aanzien van de immateriële vaste activa (Ruimte voor Ruimte-titels) heeft in het verleden een afwaardering naar lagere marktwaarde plaatsgevonden. Deze is afgelopen jaar getoetst.
Waardering van uw deelnemingen en langlopende vorderingen			Het risico op de deelnemingen is in zijn algemeenheid beperkt. De gemeente loopt echter met name specifiek risico op de uitgezette leningen, waarbij met name het risico op de lening aan de golfbaan Stippelberg in het oog springt. In 2013 is naast de reeds bestaande lening een deel van de kortlopende vordering omgezet in een langlopende vordering. Hier is vooralsnog een voorziening voor mogelijke oninbaarheid voor getroffen. Op pagina 24 gaan wij verder op dit risico in.

Grondslagen van financiële verslaggeving

Pagina 17

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Belangrijke schattingen	Beoordeling 2012	Beoordeling 2013	Toelichting
Waardering van de bouwgrondexploitaties en de niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG)			De gemeente Gemert-Bakel heeft in het boekjaar 2012 een forse neerwaartse bijstelling van de verwachtingen binnen het grondbedrijf doorgevoerd. Dit neemt niet weg dat de schattingen ten aanzien van de waardering nog steeds onzekerheden bevat. We wijzen hier met name op de projecten Nazareth, Mortel Zuidrand en Keizersberg. Op pagina 18 e.v. gaan wij nader in op de risico's binnen uw grondbedrijf.
Waardering van de debiteuren			Binnen de debiteuren spelen , behouden de vordering op de golfbaan Stippelberg geen specifieke zaken. De voorziening is conform voorgaande jaren bepaald aan de hand van ervaringspercentages.
Beoordeling toereikendheid van uw voorzieningen			De voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's zijn op basis van deugdelijke grondslagen gevormd. Specifiek speelt hier een risico ten aanzien van de toereikendheid van de voorziening opbouw pensioenrechten wethouders. Daarnaast de voorzieningen voor groot onderhoud afgelopen jaar overgeheveld van de reserves als gevolg van de nieuwe plannen. Wij verwijzen hiervoor ook naar pagina 22 van dit verslag.
Beoordeling van de risico's ten aanzien van de niet uit de balans blijvende verplichtingen			Er spelen geen specifieke bijzonderheden. Naast garantstelling op leningen van de woningbouwvereniging wordt ook garant gestaan op leningen van enkele stichtingen en zorggroepen.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 18

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Inleiding

Deze paragraaf geeft een uiteenzetting van de werkzaamheden en bevindingen ten aanzien van de belangrijke aandachtsgebieden in de controle die nog niet eerder in dit verslag zijn toegelicht.

Waardering grondexploitaties

De waardering van de grondexploitaties was een significant risico in onze controleaanpak, vanwege de mate van schattingonzekerheid voortkomend uit de huidige economische situatie. Wij hebben het proces rondom de totstandkoming van de waardering op haar effectieve werking getest. Wij achten de waardering aanvaardbaar en vinden de veronderstellingen redelijk.

Wij brengen nadrukkelijk bij u onder de aandacht dat wij de grondexploitaties hebben beoordeeld op basis van de huidige bekende situatie en economische ontwikkelingen. De vastgoedmarkt is momenteel een markt met veel onzekerheden. De uitkomsten van onze beoordeling moeten ook in dat licht gezien worden.

Voor het stagneren van gronduitgifte en verkoop van kavels van grondexploitaties met een nu al verwacht negatief eindresultaat leidt direct tot grotere en substantiële verliezen en tekorten en daarmee een groter beroep op de algemene reserve. Met de opbouw van een buffer (reservepositie) voor het opvangen van toekomstige tegenvallers moet met dit effect rekening gehouden worden.

In het kader van de controle van de jaarrekening van de gemeente Gemert-Bakel hebben wij de grondexploitaties gecontroleerd. De post voorraad van de gemeente Gemert-Bakel is als volgt te specificeren.

Bedragen x € 1.000	31 december 2012	31 december 2013
Overige grond en hulpstoffen	1.852	2.006
Niet in exploitatie genomen gronden (NIEG)	5.937	5.835
In exploitatie genomen gronden (IEG)	42.980	39.388
Voorziening verliesgevende complexen	(13.204)	(11.325)
Totaal	37.565	35.904

Zoals uit het voorgaand overzicht blijkt zijn de grondexploitaties nader onder te verdelen naar overige grond en hulpstoffen, nog niet in exploitatie genomen bouwgronden en het zogenaamde onderhanden werk.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Deze onderverdeling is afhankelijk van de formele status van de grondexploitatie:

- ▶ De gronden waar de raad geen stellig voornemen heeft deze te ontwikkelen dienen geclassificeerd te worden als overige grond en hulpstoffen.
- ▶ Er is sprake van onderhanden werk op het moment dat er een vastgesteld exploitatieplan aanwezig is, waarbij de bestemming van de gronden definitief is vastgelegd.
- ▶ Als er nog geen vastgesteld exploitatieplan is, maar de raad heeft wel het stellige voornemen de gronden op afzienbare termijn te ontwikkelen, dan dienen de betreffende gronden te worden gepresenteerd als bouwgronden die nog niet in exploitatie zijn genomen. Hierbij is er dus nog geen zekerheid over de wijze waarop de bouwgrond in eigendom van de gemeente geëxploiteerd gaat worden.

Hiernaast vindt u een visuele risicobeoordeling van de belangrijkste grondexploitatieprojecten van de gemeente Gemert-Bakel. Dit betreffen zowel in exploitatie genomen projecten als nog in exploitatie te nemen projecten. Daarbij merken wij op dat gezien de hoeveelheid projecten we met name de risicovollere projecten en projecten met een boekwaarde > € 2,1 miljoen hebben opgenomen.

Toelichting risicoprofiel grondexploitatie

- 1 De verkopen ten aanzien van deze projecten zijn in de jaarlijkse realisatie beperkt in aantal kavels, gezien het specifieke karakter van het project. Eventuele vertraging van de verwachte afzet leidt echter wel tot een aanvullend renteverlies. Op pagina 20 van dit verslag gaan wij nader op deze projecten in.

Grondexploitatiewaardering	Ons oordeel over het risicoprofiel van de grondexploitatie			
	Hoog	Midden	Laag	Toelichting
Gemeentelijke projecten				
Mortel Zuidrand				1
Keizersberg				1
Handel Kalkhoven				1
Nazareth				1
Wolfsveld II				2
Doonheide Molenbroekse Loop				3
Mortel Westrand				1
Handel MFA				4

- 2 De afzet van bedrijventerrein op het project Wolfsveld II staat weliswaar gezien de economische crisis onder druk, echter het positieve eindresultaat van het project laat nog een verdere vertraging van de realisatie toe.
- 3 Het project Doonheide Molenbroekse Loop loopt conform planning, de risico's zijn daarin lager dan andere projecten.
- 4 De boekwaarde van het project Handel MFA is reeds voor een groot gedeelte afgedekt door een verliesvoorziening.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 20

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

In exploitatie genomen projecten

De boekwaarde van de in exploitatie genomen projecten zijn op hoofdlijnen als volgt te specificeren.

Bedragen x € 1.000	31 december 2012	31 december 2013
Wolfsveld II	7.890	7.504
Mortel Zuidrand	4.482	4.669
Keizersberg	4.299	4.475
Nazareth	3.192	3.425
Handel MFA	2.579	2.522
Handel Kalkhoven	1.502	2.259
Mortel Westrand	1.449	2.237
Gemert Doonheide	2.752	2.194
Overige IEG	14.835	10.103
Voorziening verliesgevende complexen	(13.204)	(10.773)
Totaal	29.776	28.615

Bij de controle van de balansposten inzake de lopende grondexploitaties is de cruciale vraag: worden de geactiveerde kosten in de toekomst terugverdiend? Waardering vindt hierbij in beginsel plaats tegen de kostprijs. Indien echter blijkt dat een aankoop of projectontwikkeling verliesgevend is, dient een afwaardering voor het tekort te worden genomen. Bij de beoordeling van de waardering van de bouwgrondexploitaties vormen de herziene exploitatieopzetten een essentieel toetsingsinstrument. Hierna volgt een beschrijving van de uitgangspunten en de ontwikkelingen en prospectie van de risicovolste complexen.

Grondpositie Gemert

Met betrekking tot de grondposities in de kern Gemert vallen met name de hoge boekwaarde van het project Wolfsveld II, Nazareth en Doonheide op. Het complex Wolfsveld II heeft een positief verwacht resultaat van € 2,6 miljoen (2012: € 2,6 miljoen). Daarmee kunnen de afzetrisico's binnen dit project nog worden opgevangen. Ditzelfde geldt voor de woningbouwlocatie Doonheide/Molenbroekse Loop, waar verwacht wordt dat de boekwaarde ter hoogte van € 2,2 miljoen de komende jaren wordt terugverdiend. De verwachting is dat dit project sluit met een resultaat van € 1,6 miljoen (2012: € 1,0 miljoen). Een risicovoller project is Nazareth. Het project Nazareth dient nog nader vorm te krijgen, waarbij de raad heeft besloten dat het college haar plannen omtrent mogelijke verkoop aan een marktpartij kan doorzetten. Op de huidige boekwaarde is een verliesvoorziening getroffen ter hoogte van € 0,9 miljoen (2012: € 0,6 miljoen). Verdere vertraging van dit project leidt tot een hogere voorziening.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 21

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Overige kernen

Voor wat betreft de projecten in de overige dorpen binnen de gemeente Gemert-Bakel zijn de risico's met name gelegen in de afzet. Zo kent het project Mortel Zuidrand een boekwaarde van € 4,7 miljoen, waarvan € 2,0 miljoen is voorzien (2012: € 1,8 miljoen). Voor dit project zijn in afgelopen jaren geen verkopen gerealiseerd en mede is daarop de planning wederom bijgesteld. Desondanks ziet het college kansen voor de realisatie van ruime kavels binnen dit project. Verdere vertraging leidt tot een extra rentelast van € 0,4 miljoen per jaar. Ten aanzien van Mortel Westrand zijn de verwachte verkopen in 2013 verder in de tijd gefaseerd, dit heeft geleid tot een beperkte voorziening ter hoogte van € 42.000. Verdere vertraging leidt op dit project ook tot extra rentelasten.

Voor de exploitatie Elsendorp Keizersberg (boekwaarde € 4,5 miljoen) bestond voorgaand jaar concrete belangstelling voor de verkoop van kavels binnen dit gebied, deze mogelijke verkoop leidde niet tot het gewenste resultaat. Als gevolg hiervan is er het plan aangepast en wordt dit plan in overleg met de provincie een woon-werklocatie.

In het dorp Handel heeft u de exploitaties Handel MFA en Kalkhoven, waarbij ten aanzien van Kalkhoven de verwachting ten aanzien van de grondverkopen vorig jaar naar beneden is bijgesteld. Op dit moment bedraagt de boekwaarde van deze exploitatie € 2,3 miljoen en is het verwachte resultaat € 1,8 miljoen negatief (2012 € 1,5 miljoen negatief), waarvoor een voorziening is getroffen. Ondanks het feit dat de verwachte verkoop voor ligt op planning, leidt verdere vertraging van de afzet van deze gronden tot een directe verslechtering van het eindresultaat van dit project. Het project Handel MFA is in 2012 in exploitatie genomen, waarbij nagenoeg de gehele boekwaarde (€ 2,6 miljoen) is voorzien.

Niet in exploitatie genomen gronden

De boekwaarde van de niet in exploitatie genomen gronden zijn als volgt te specificeren. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de exploitaties de Fuik en de Bloemerd naar verwachting in 2014 in exploitatie genomen gaan worden daar hier concrete plannen voor bestaan. Enkel op het moment dat de gemeenteraad het grondexploitatieplan vaststelt, is er sprake van het in exploitatie nemen van het gebied en dienen deze complexen onder de in exploitatie genomen gronden opgenomen te worden. Voor het gebied De Bloemerd is een verliesvoorziening ter hoogte van € 552.000 getroffen.

	31-12-2012	31-12-2013	m ² prijs
	x € 1.000	x € 1.000	€
De Bloemerd (incl. voorziening)	2.661	1.956	n.v.t.
De Fuik	1.688	1.771	88
Uitbreiding Rips	1.054	1.146	17
Overige	534	410	11
Totaal niet in exploitatie genomen bouwgronden	5.937	5.283	

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Voor de nog niet in exploitatie genomen gronden zijn nog geen vastgestelde plannen met de bijbehorende exploitatie aanwezig. Voor deze gronden is het derhalve van belang dat de gemeente in voldoende mate kan onderbouwen op welke wijze de geactiveerde kosten terugverdiend kunnen worden. Niet in exploitatie genomen bouwgronden dienen in overeenstemming met het BBV te worden gewaardeerd tegen de historische kostprijs of de lagere marktwaarde. Uw gemeente heeft daarbij de evaluatie gemaakt of de m² prijs gehandhaafd kan worden. Wij kunnen ons voor de jaarrekening 2013 verenigen met dit standpunt.

Voorziening wethouderspensioenen (APPA)

De gemeente Gemert-Bakel heeft een voorziening voor de toekomstige verplichting ten aanzien van wethouderspensioenen opgenomen. De voorziening "opbouwen pensioenrechten wethouders" bedraagt in de jaarrekening 2013 € 1.501.000. Jaarlijks doteert de gemeente een vast bedrag aan deze voorziening, zodat op het moment van uitkering van de pensioenen de voorziening toereikend is.

In 2013 is door de commissie BBV door middel van een notitie een nadere invulling gegeven aan de verwerking van de verplichtingen ten aanzien van de arbeidskosten, waaronder de pensioenverplichting richting wethouders. In deze notitie is aangegeven dat gemeenten normaal gesproken een voorziening voor de pensioenverplichting dienen te vormen. De commissie laat echter nog steeds de mogelijkheid open om voor een deel van de pensioenlasten (jaarlijks gelijkblijvende lasten) een uitzondering te maken. Van deze mogelijkheid wenst de gemeente nog steeds gebruik te maken.

Wij merken op dat de gemeente door het hanteren van deze verwerkingsmethodiek een risico loopt op het moment van overlijden, waardeoverdracht of wettelijke wijzigingen. De daadwerkelijke volledige verplichting per 31 december 2013 op basis van actuariële berekeningen bedraagt € 2.841.000. Bij volledige verplichte afstorting zou dit tot een eenmalige last ter hoogte van € 1.798.000 kunnen leiden. Dit risico is benoemd in de paragraaf *Weerstandsvermogen*. Wij adviseren de gemeente Gemert-Bakel de vorming van een dergelijke voorziening mee te nemen in haar herstelplan en indien mogelijk op korte termijn daadwerkelijk te vormen.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onderhoudsvoorzieningen

Vorig jaar is op basis van onze controle geconstateerd dat er voor het onderhoud van de welzijnsgebouwen, gemeentelijke gebouwen en schoolgebouwen geen actueel onderhoudsplan aanwezig was. Dit heeft er in de jaarrekening 2012 toe geleid dat de voorziening vrijgevallen zijn ten gunste van het jaarrekeningresultaat en dat bij de resultaatbestemming voor het toekomstige onderhoud van gebouwen een bestemmingsreserve is gevormd.

In 2013 heeft het college de raad herziene onderhoudsplannen laten vaststellen en daarop heeft het college de mogelijkheid voor de egalisatie van de onderhoudslasten een voorziening te vormen. In de jaarrekening zijn derhalve dan ook voorzieningen voor het onderhoud van welzijnsgebouwen, gemeentelijke eigendommen en schoolgebouwen getroffen. Wij hebben de toereikendheid van deze voorzieningen aan de hand van de vastgestelde plannen beoordeeld en kunnen instemmen met de vorming van deze egalisatievoorzieningen.

Wel merken wij op dat gezien de financiële positie van de gemeente het college rekening heeft gehouden met de zogenaamde “artikel 12-regeling” waarbij gekozen is om slechts rekening te houden met 75% van de verwachte onderhoudslasten. Daarnaast laten de voorzieningen wegen en onderhoud schoolgebouwen in de verre toekomst een negatief saldo zien. Het blijft daarom zorg de toereikend van de voorziening periodiek te blijven volgen, waarbij met name de realisatie van de ingeplande bezuinigingsdoelstelling van 25% aandacht behoeft.

Onrechtmatige aanbestedingen

Op basis van onze controle hebben wij geconstateerd dat in een aantal gevallen de (interne) inkoop- en aanbestedingsregels niet zijn nageleefd. De belangrijkste bevinding hierin betreft het niet naleven van de Europese aanbestedingsrichtlijnen ten aanzien van één inkooptraject. Onderstaand zijn door ons de bevindingen samengevat.

- Uit onze controle blijkt dat één inkooptraject met een bedrag ter hoogte van € 3.625.000 niet rechtmatig volgens de Europese aanbestedingsrichtlijnen is aanbesteed. De gemeente had in haar selectieprocedure een eis opgenomen ten aanzien van het indienen van referentieprojecten. Aan deze eis heeft een aantal inschrijvers niet voldaan. Twee van deze inschrijvers zijn uiteindelijk om moverende redenen wel uitgenodigd om deel te nemen aan de gunningsfase. Wij hebben dit bedrag als rechtmatigheidsfout in onze controle aangemerkt.
- Ook blijkt dat ook in aantal inkooptrajecten het interne inkoop- en aanbestedingsbeleid niet is nageleefd. Het college heeft conform haar mandaat hierin besloten om achteraf akkoord te gaan met het afwijken van het interne inkoopbeleid.

Wij adviseren de gemeente om stringenter toe te zien op de naleving van haar inkoopbeleid.

Onrechtmatige kredietoverschrijdingen

Uit onze controle komt voort dat er een drietal kredieten zijn overschreden voor een totaalbedrag van € 115.000. Daar hier niet tijdig een aanvullend krediet bij de raad voor is aangevraagd, hebben we dit bedrag als onrechtmatig aangemerkt en zodoende meegewogen in ons oordeel.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Waardering lening en vordering Golfbaan Stippelberg

De gemeente heeft in het verleden een lening verstrekt aan Stichting Beheer Golfbaan Stippelberg voor de aanleg van een golfbaan. Deze lening bedraagt per 31 december 2013 € 2.565.000 (2012: € 2.616.000) en wordt jaarlijks deels afgelost. Tevens is er sprake van een hypotheekrecht op de opstallen en de erfpachtgelden. Daarnaast heeft de gemeente per 31 december 2013 reguliere vorderingen in het kader van pacht, ozb en rente ter hoogte van € 845.000 (2012: € 470.000). Gezien de oplopende betalingsachterstand is het college in 2013 veelvuldig in overleg geweest met de stichting. Daarin is onder andere afgesproken een deel van de vordering ter hoogte van € 845.000 om te zetten in een langlopende lening ter hoogte van € 600.000, waarbij jaarlijks vanaf 2015 een tiende deel dient te worden afgelost. De belangrijkste voorwaarde die het college gesteld heeft is dat er verregaande bezuinigingen worden doorgevoerd om de toekomstige betalingsverplichtingen te kunnen voldoen.

Wij constateren dat de stichting mede dankzij de herfinanciering vooralsnog voldoet aan haar betalingsverplichtingen en dat het resterende deel van de openstaande vordering in 2014 is betaald. Haar vermogenspositie en haar resultaat blijven echter zorgwekkend. Als gevolg van het verlies 2013 ter hoogte van € 420.000, met name als gevolg van lagere inkomsten, komt het vermogen verder onder druk te staan en bedraagt per 31 december 2013 € 445.000 negatief. Voor 2014 is de verwachting dat, ondanks de fors ingezette bezuinigingen er wederom een verlies wordt geleden ter hoogte van € 113.000. Gezien de risico's omtrent een tijdige en volledige terugbetaling heeft het college naar aanleiding van onze controle besloten een voorziening voor dit risico te vormen ter hoogte van de getroffen betalingsregeling van € 600.000. Tevens heeft het college de risico's ten aanzien van de golfbaan meegenomen in haar risicoparagraaf.

Wij adviseren het college om de financiële positie van de stichting nauwgezet te blijven volgen en tijdig aanvullende maatregelen te treffen. Naar onze mening zijn er namelijk aanvullende maatregelen binnen de stichting noodzakelijk om vanaf 2015 ook aan de nieuwe aflossingsverplichting te kunnen voldoen.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 25

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Wet normering topinkomens

Per 1 januari 2013 is de *Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector* (WNT) ingevoerd. Op basis van deze wet is de bezoldiging van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector in dienstverband en bij ontslag wettelijk gemaximeerd.

Voor de bezoldiging van topfunctionarissen geldt naast de maximering een publicatieverplichting in de jaarrekening. Dit geldt eveneens voor bezoldiging van niet-topfunctionarissen indien zij de maximale bedragen van topfunctionarissen overschrijden.

In het kader van de jaarrekening 2013 heeft u een analyse uitgevoerd van de topfunctionarissen binnen uw organisatie. Tevens heeft u vastgesteld of er functionarissen zijn die een hogere bezoldiging dan de gestelde maxima kennen. Deze informatie heeft u opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Wij hebben de juistheid en volledigheid van deze toelichting gecontroleerd.

SiSa

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013*. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de navolgende specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Onze controleaanpak hierbij hebben wij in het hoofdstuk *Onafhankelijkheid en controleproces* nader toegelicht. De SiSa-bijlage dient door uw gemeente samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli a.s. elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd. Door middel van een voorgeschreven tabel dienen wij te rapporteren over onze bevindingen ten aanzien van de in de jaarrekening opgenomen SiSa-bijlage.

In bijlage 1 bij dit rapport zijn deze bevindingen in de voorgeschreven tabel opgenomen. U kunt deze tabel hanteren ten behoeve van verzending naar het CBS.

Kwaliteit beheersorganisatie

Kwaliteit beheersorganisatie

Algemeen

Bij de planning en uitvoering van de controle van de jaarrekening 2013 van de gemeente hebben wij de interne beheersmaatregelen, welke onderdeel uitmaken van de administratieve organisatie van uw gemeente, in onze overwegingen betrokken. Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersmaatregelen onderzocht, voor zover wij dit in het kader van de jaarrekening noodzakelijk achten en niet met het doel om een oordeel over de effectiviteit van de interne beheersing te geven. Wij steunen voor de volgende processen op uw interne beheersing, hetgeen betekent dat wij minder uitgebreide werkzaamheden per jaareinde behoeven te verrichten.

Wij hebben geen onderzoek naar de effectiviteit van de interne beheersing verricht, anders dan dat relevant is voor onze jaarrekeningcontrole.

Positie verbijzonderde interne controle

In 2013 is de regelgeving rondom het positioneren en functioneren van de 'Internal Audit Function' aangescherpt (COS 610). Deze ontwikkelingen zijn te plaatsen in het kader van toename van de eisen die het maatschappelijk verkeer (bijvoorbeeld de rijksoverheid en toezichthouders) stelt aan de kwaliteit van verantwoording. De gemeente heeft ook in het afgelopen jaren stappen gezet in de doorontwikkeling van de interne beheersing en de interne controlefunctie. De verzwaring van eisen vanuit het maatschappelijk verkeer vragen om een verdere doorontwikkeling van de interne auditfunctie en van de interne beheersing in brede zin.

Binnen de gemeente Gemert-Bakel is de verbijzonderde interne controlefunctie centraal belegd bij de diverse controllers, onder de verantwoordelijkheid van de concerncontroller. Wij vragen met name uw aandacht voor de onafhankelijke positie van de interne controle ten opzichte van de gemeente en de mogelijkheid om rechtstreeks aan secretaris dan wel college te rapporteren.

Na afwikkeling van de controle 2013 zullen wij in samenspraak met de financieel verantwoordelijken de controle 2013 evalueren en de controleaanpak voor 2014 bespreken. Om optimaal gebruik te kunnen blijven maken en te kunnen blijven steunen op de verbijzonderde interne controlewerkzaamheden blijft een onafhankelijke positionering van het bureau vanuit onze beroepsregels een belangrijke vereiste. Dit geldt tevens voor de aanwezige deskundigheid van de met de interne controle belaste medewerkers.

Bevindingen interne beheersing

In onze managementletter 2013, uitgebracht aan het college op 17 januari 2014, hebben wij onze bevindingen en aanbevelingen van onze tussentijdse controle 2013 opgenomen. In deze managementletter hebben wij aangegeven welke zaken vóór de jaarrekeningcontrole 2013 opgepakt zouden moeten zijn. Hier is door de organisatie invulling aan gegeven, al vragen wij wel aandacht voor een tijdige opvolging.

Wij constateren dat de voortgang van de aanbevelingen van zowel uw eigen interne controle als de controle door ons als accountant zichtbaar door uw organisatie gevolgd worden.

Automatisering

Onze controle was niet primair gericht op het doen van een uitspraak omtrent de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking en wij hebben daartoe ook geen opdracht van het management ontvangen. De jaarrekeningcontrole heeft echter geen tekortkomingen in de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking aan het licht gebracht.

Kwaliteit beheersorganisatie

Onze bevindingen in het kader van rechtmatigheid

In paragraaf *Rechtmatigheid* van hoofdstuk *Ons controleproces* hebben wij de gehanteerde kaders voor onze rechtmatigheidscontrole nader toegelicht. Buiten hetgeen reeds eerder is gemeld, hebben wij geen bijzonderheden geconstateerd in het kader van rechtmatigheid. In het vervolg van deze paragraaf geven wij onze bevindingen bij deze onderwerpen.

Het normenkader is op 12 december 2012 door uw raad vastgesteld. Het normenkader is intern bij uw gemeente vertaald in interne controleprotocollen, waarna voor de geïdentificeerde risico's de getroffen beheersmaatregelen in kaart zijn gebracht. De werking van deze maatregelen is met voldoende diepgang getoetst en de uitkomsten hiervan zijn voor de processen met een duidelijke audittrail vastgelegd.

Zoals reeds aangegeven in de managementletter is de beheersing van de processen van een goed niveau. Wij constateren dat de gemeente Gemert-Bakel met onze aanbevelingen aan de slag is en deze verbeteringen veelal de komende jaren wil gaan realiseren.

Wij zijn van mening dat de gemeente Gemert-Bakel voor het boekjaar 2013 een deugdelijk rechtmatigheidsonderzoek heeft uitgevoerd.

De begrotingsoverschrijdingen zijn goed toegelicht

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van de gemeenteraad is gerespecteerd. In hoofdstuk *Ons controleproces* van deze rapportage lichten wij de controleaanpak en de verantwoordelijkheden van college, raad en accountant nader toe.

In onderstaande tabel hebben wij per programma een samenvatting gegeven van de overschrijdingen van de lasten op de begroting.

Onderdeel programmarekening	Gewijzigde begroting	Rekening 2013
	€	€
1 Algemeen	7.827	8.600
2 Mensen	31.565	31.775
4 Economie	12.183	12.771

Deze overschrijdingen ten opzichte van de begrote lasten zijn door het college in de toelichting in de inleiding op de jaarstukken op pagina 4 en in de programmarekening op pagina 103 tot en met 123 toereikend toegelicht. Deze overschrijdingen worden deels gecompenseerd door samenhangende baten en zijn deels het gevolg van lasten die niet in een eerder stadium te voorzien waren. Het college stelt uw gemeenteraad voor genoemde overschrijdingen te autoriseren in het kader van de vaststelling van de jaarrekening 2013. Vooruitlopend hierop zijn wij hiervan reeds uitgegaan bij het vormen van ons oordeel over de (begrotings)rechtmatigheid.

Kwaliteit beheersorganisatie

Misbruik en oneigenlijk gebruik

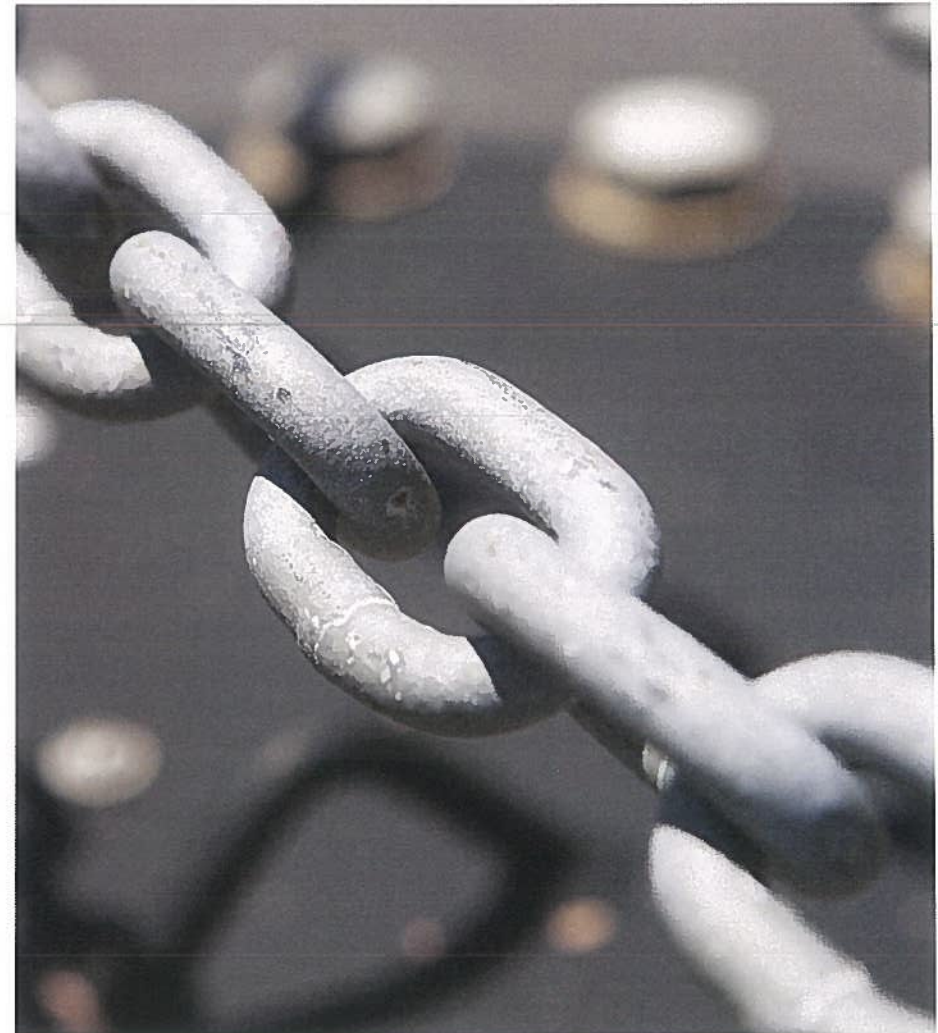
In de externe en interne regelgeving zijn diverse bepalingen opgenomen die erop zijn gericht om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen. Uw gemeente heeft de toets op het misbruik en oneigenlijk gebruik neergelegd in interne controleplannen. De uitkomst van deze toets heeft niet geleid tot bevindingen die invloed hebben op de rechtmatigheid van baten en lasten en balansmutaties.

Niet-financiële beheershandelingen vallen buiten de scope van rechtmatigheidscontrole

Handelingen en beslissingen van niet-financiële aard vallen buiten de scope van de rechtmatigheidscontrole door de accountant. De accountant toetst deze handelingen en beslissingen niet inhoudelijk door gegevensgericht onderzoek. Volstaan wordt in dit kader met het beoordelen van het interne systeem van risicoafwegingen. Binnen dit systeem moeten voorwaarden zijn geschapen om risico's goed te kunnen beoordelen en in de tijd te kunnen volgen.

Wij hebben ons een beeld gevormd over de wijze van totstandkoming van de inventarisatie van de risico's en de getrouwe weergave van de hieruit mogelijk voortvloeiende financiële gevolgen in de paragraaf *Weerstandsvormen* van het jaarverslag.

Daarnaast hebben wij gericht geïnformeerd naar de lopende procedures waarbij de gemeente betrokken is, teneinde indicaties te verkrijgen over de eventuele risico's op dit vlak. Op grond hiervan beschikken wij niet over aanwijzingen die een nader onderzoek naar de (financiële) gevolgen noodzakelijk maakt.

Onafhankelijkheid en controleproces

Onafhankelijkheid en controleproces

Inleiding

De onafhankelijkheid van de accountant behoort tot het fundament van ons beroep. In de maatschappelijke discussie over kwaliteitsverbetering van de controle speelt de onafhankelijkheid van accountants een belangrijke rol. Het Nederlandse parlement heeft in dit kader met ingang van 2013 een wettelijke regeling ingevoerd inzake een strikte scheiding van controle en advies, alsmede vanaf 2016 verplichte kantoorrotaties bij OOB's (Organisaties van Openbaar Belang). Hiermee loopt Nederland vooruit op Europese regelgeving, waarover in december 2013 een akkoord is bereikt dat minder ver gaat dan de Nederlandse wet. Kern van het Europees Barnierakkoord is een verbod op bepaalde non-auditdiensten, een limiet op de levering van toegestane non-auditdiensten tot 70% van de audit fee en kantoorrotatie eens in de tien jaar, welke periode na een nieuwe tender met tien jaar verlengd kan worden. Ook de Nederlandse Beroepsorganisatie voor Accountants (NBA) heeft de onafhankelijkheidsregels voor zijn leden verder aangescherpt. Met de nieuwe *Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)* zijn de regels vanaf 2014 strikter dan de *Code of Ethics* en wordt een kader gecreëerd dat verder gaat dan internationaal gebruikelijk is. Zo geeft de NBA een meer expliciete uitleg aan bedreigingen van de onafhankelijkheid die voortvloeien uit de perceptie van het publiek.

Belangrijkste wijzigingen in de ViO

De belangrijkste wijzigingen in de ViO hebben betrekking op:

- ▶ Een nadere toetsing van geschenken en uitingen van gastvrijheid vanaf een grens van € 100. Dit geldt zowel voor ontvangen als verstrekte geschenken en uitingen van gastvrijheid.
- ▶ Een verbod van sponsoring van een assurance-cliënt ter verkrijging van naamsbekendheid.
- ▶ Het afschaffen van het onderscheid tussen een opdracht tot controle van de jaarrekening en andere assurance-diensten (bijvoorbeeld controle van een MVO-verslag). De oude regels kenden nog een lichter regime voor andere assurance-diensten.
- ▶ De introductie van het begrip gelieerde derde dat de reikwijdte van het verbod op het leveren van adviesdiensten aan andere entiteiten binnen de groep bij OOB's inperkt. Relaties met zustervenootschappen worden buiten beschouwing gelaten. Daarnaast vallen moedervenootschap(pen) wel onder het begrip gelieerde derde, ongeacht het materiële belang.

De strikte scheiding tussen controle- en adviesdiensten was al van kracht voor OOB's vanaf 1 januari 2013 en kantoorrotatie is verplicht voor financiële jaren van OOB's vanaf 2016.

Impact nieuwe regels op relatie gemeente Gemert-Bakel en EY

Bovenstaande regels zijn slechts deels van toepassing op de gemeente Gemert-Bakel in relatie tot onze functie als accountant van de raad vanwege het feit dat een overheidsorganisatie zoals een gemeente zich niet kwalificeert als een OOB. Wij hebben vanzelfsprekend alle aspecten geanalyseerd die onze onafhankelijkheid gedurende het jaar zouden kunnen bedreigen. Daar waar onafhankelijkheidsregels dit vereisen, hebben wij aanvullende waarborgen ingevoerd.

Onafhankelijkheid en controleproces

Wat is de reikwijdte van onze opdracht

Conform de aan ons verleende opdracht hebben wij de jaarrekening 2013 van de gemeente Gemert-Bakel gecontroleerd. Deze jaarrekening is onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders opgesteld. Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel te geven over de jaarrekening, als bedoeld in artikel 213, tweede lid, van de *Gemeentewet*.

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het *Besluit accountantscontrole decentrale overheden* (Bado) en het door de raad vastgestelde controleprotocol.

Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Onze controleaanpak in het kort

Onze controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van zowel de baten en lasten als de activa en passiva, alsmede het voor de naleving van de wet- en regelgeving relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn, maar die niet ten doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de gemeente.

In hoofdstuk *Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle* hebben wij u inzicht gegeven in de significante risico's, onze controleaanpak en bevindingen ten aanzien van de jaarrekeningcontrole.

Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving, van de redelijkheid van schattingen die het college van burgemeester en wethouders van de gemeente heeft gemaakt en een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

De met u afgesproken goedkeurings- en rapporteringstoleranties

Op grond van het Bado stelt de raad de goedkeuringstolerantie vast die de accountant bij zijn jaarrekeningcontrole dient te hanteren.

Het normenkader en de goedkeuringstolerantie is op 12 december 2012 vastgesteld door de raad.

Op grond van de jaarrekening 2013 bedraagt de goedkeuringstolerantie voor fouten afgerond € 752.000 (1%) en voor onzekerheden € 2.256.000 (3%). Als de goedkeuringstolerantie niet wordt overschreden, kan een goedkeurende controleverklaring afgegeven worden.

Ons controleproces

Onafhankelijkheid en controleproces

Deze goedkeuringstolerantie is een kwantitatief criterium. De uiteindelijke oordeelsvorming is echter altijd een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve afwegingen.

De rapporteringstolerantie, de maatstaf die geldt voor het rapporteren van fouten en onzekerheden, is door de raad bepaald op € 69.000.

Goedkeurings-tolerantie	Goed-keurend	Beperking	Oordeel-onthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening (% lasten)	≤ 1%	> 1 < 3%	-	≥ 3%
Onzekerheden in de controle (% lasten)	≤ 3%	> 3 < 10%	≥ 10%	-

Belangrijke aandachtsgebieden in de controle

Onze controleaanpak is onder andere gericht op het in kaart brengen van de voor de jaarrekening van belang zijnde risico's. Op basis van onze gesprekken met het college en de gemeenteraad over de belangrijke financiële en operationele ontwikkelingen zijn een aantal punten met een verhoogd risico voor de jaarrekening 2013 onderkend.

Aan de volgende punten werd extra aandacht besteed bij het nader uitwerken van onze controleaanpak:

- ▶ financiële positie en kwaliteit resultaat;
- ▶ schattingen en toelichtingen in de jaarrekening;
- ▶ waardering grondexploitaties;
- ▶ rechtmatigheid;
- ▶ WNT;
- ▶ juistheid onderbouwing voorzieningen.

Begrotingsbeheer

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van de gemeenteraad is gerespecteerd. Voor een juiste oordeelsvorming is het van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door de gemeenteraad geformuleerde beleid en/of wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten.

Wij beoordelen bij onze controle de overschrijdingen ten opzichte van de begrote lasten per programma. Dit betreffen enkel de lasten omdat hierop een beoordeling en rapportering van de accountant wordt gevraagd vanuit de *Kadernota Rechtmatigheid*.

Het is de verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders om begrotingsafwijkingen tijdig te signaleren en te rapporteren aan de raad. Het is de verantwoordelijkheid van de raad om hier dan tijdig een besluit over te nemen.

Onafhankelijkheid en controleproces

Het is de verantwoordelijkheid van de accountant om de begrotingsrechtmatigheid van de lasten en investeringen te toetsen.

Dit doen wij onder andere door:

- ▶ vast te stellen of begrotingsafwijkingen tijdig zijn gesignaleerd en zijn omgezet in een begrotingswijziging ter autorisatie aan de raad;
- ▶ vaststellen of kostenoverschrijdingen leiden tot een onrechtmatigheid, welke meegewogen moet worden in het accountantsoordeel of niet. Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid hoeven niet te worden meegewogen in het accountantsoordeel.

Rechtmatigheid

Wij hebben bij de controle over 2013 de rechtmatigheid getoetst conform de bepalingen van het Bado en de het controleprotocol 2013 van de gemeente Gemert-Bakel.

Bij onze controle hebben wij aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen:

- ▶ het rechtmatigheidsbeheer;
- ▶ de naleving van het voorwaardencriterium;
- ▶ de begrotingsrechtmatigheid;
- ▶ het misbruik-en-oneigenlijk-gebruikcriterium;
- ▶ de niet-financiële beheershandelingen.

SiSa

Uw gemeente is op grond van wettelijk voorschrift verplicht de verantwoordingsinformatie voor de met name benoemde specifieke uitkeringen hieromtrent op te nemen in een bijlage bij de jaarrekening op basis van een door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voorgeschreven model.

Bij de controle van deze bijlage betrekken wij de door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties hiervoor gegeven aanwijzingen (Circulaire Single information Single audit 2013, waarin onder andere opgenomen de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013*).

De hierbij geconstateerde fouten en onzekerheden dienen op grond van het Bado in het verslag van bevindingen te worden opgenomen indien de navolgende rapporteringstolerantie per specifieke uitkering wordt overschreden:

- ▶ € 12.500 indien de omvangbasis kleiner dan of gelijk aan € 125.000 is;
- ▶ 10% indien de omvangbasis groter dan € 125.000 en kleiner dan of gelijk aan € 1.000.000 is;
- ▶ € 125.000 indien de omvangbasis groter dan € 1.000.000 is.

In bijlage 1 van dit verslag rapporteren wij hierover.

Onafhankelijkheid en controleproces

Frauderisico's

Onze controle dient zodanig te worden gepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang als gevolg van fouten of fraude bevat (*Standaard 240 De verantwoordelijkheden van de accountant met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten*). Door de beperkingen die inherent zijn aan een controle, bestaat er een onvermijdbaar risico dat sommige afwijkingen in de financiële overzichten niet zullen worden ontdekt, zelfs wanneer de controle naar behoren is gepland en uitgevoerd overeenkomstig de Standaarden. Onze controlewerkzaamheden omvatten mede de volgens Standaard 240 vereiste werkzaamheden, zoals brainstorming, het verzamelen van informatie met het oog op het vaststellen van en reageren op het risico van fraude en het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden gericht op het risico van het doorbreken van interne beheersmaatregelen door het college, met inbegrip van inzage in journaalboekingen, beoordeling van schattingen en evaluatie van zakelijke redenen voor significante ongebruikelijke transacties.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude berust zowel bij het college. Het is van belang dat het college, onder toezicht van de gemeenteraad, sterk de nadruk legt op het voorkomen van fraude, waardoor de gelegenheden tot het plegen van fraude kunnen afnemen, alsmede op het ontmoedigen daarvan, waardoor personen ervan kunnen worden weerhouden om fraude te plegen omwille van de waarschijnlijkheid dat die wordt ontdekt en bestraft.

Naleving wet- en regelgeving

Wij informeren de gemeenteraad over fraude en illegale handelingen waarbij het hoger kader is betrokken en over fraude en illegale handelingen (of deze nu door het hoger kader of door andere werknemers zijn veroorzaakt) die een onjuistheid van materieel belang in de jaarrekening tot gevolg hebben.

Bijlage

Bijlage 1

Het is volgens de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013* voorgeschreven dat wij de geconstateerde fouten en onzekerheden per regeling rapporteren door middel van onderstaande verplichte tabel. Deze tabel dient door uw gemeente samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli aanstaande elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd.

Nummer specifieke uitkering conform SiSa-bijlage 2013	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2013 (OAB)	0	0	n.v.t.
G1	Wet sociale werkvoorziening (Wsw) gemeente 2013	0	0	n.v.t.
G1A	Wet sociale werkvoorziening (Wsw) totaal 2012	0	0	n.v.t.
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 WWB gemeente 2013	0	0	n.v.t.
G3	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen	0	0	n.v.t.
G5	Wet Participatiebudget (WPB) gemeente 2013	0	0	n.v.t.